

LAV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ

VASKRSENJE

ROMAN

Prevod s ruskog
JOVAN MAKSIMOVIĆ

Beograd, 2009
DERETA

„Tada Petar pristupi k njemu i reče: Gospode! Koliko puta da praštam bratu mome koji se ogreši protiv mene? da li do sedam puta?

„A Isus mu reče: ne velim ti do sedam puta, nego do sedam puta sedamdeset puta.“

(Mat. gl. XVIII, 21–22)

„I što ti gledaš trun u oku brata tvoga, a brvna u oku svome ne osećaš.“

(Mat. gl. VII, 3)

„Koji je među vama bez greha, nek prvi baci na nju kamen.“

(Jov. gl. VIII, 7)

„Učenik ne biva viši od svoga učitelja, nego i kad se sasvim izučí, biće kao i učitelj njegov.“

(Luka, gl. VI, 40)

DEO PRVI

I

Ma kako da se upinjahu ljudi, skupivši se po nekoliko stotina hiljada na jednom malom mestu, da unakaze onu zemlju na kojoj su se tiskali i gurali, ma kako da su kamenjem zakivali zemlju da ništa na njoj ne raste, ma kako da su čupali svaku travčicu čim bi se iz zemlje pomolila, ma kako da su dimili kamenim ugljem i naftom,¹ ma kako da su skresavali drveće i progonili sve životinje i ptice – proleće beše proleće, pa čak i u varoši. Sunce sijaše, trava, podmlađujući se, rasti-jaše i zelenjaše se svugde gde god je nisu skresali, ne samo po rudnicama bulevarskim no i među kamenim pločama, a breze, topole i sremža širahu svoje lepkavo i mirisno lišće, lipe napirivahu pupoljke koji se razvijahu; čavke, vrapci i golubovi, kao uvek u proleće, radosno građahu već gnezda, a muve zujahu oko zidova, ogrejane suncem. Veseli behu – i rastinje, i ptice, i insekti, i deca. Ali ljudi – veliki, odrasli ljudi – ne prestajahu obmanjivati i mučiti i sebe, i jedan drugoga.

¹ Sirov, neprerađen petroleum.

Ljudi držahu da je sveto i važno – ne to proletnje jutro, ne ta divota božjeg sveta koja je data zarad dobra svih bića – divota koja nas raspolažava za mir, slogu i ljubav, no da je sveto i važno ono što su oni sami izmislili da bi mogli gospodariti jedan nad drugim.

Tako se u kancelariji gubernijskog zatvora smatralo za sveto i važno ne to što su svim životinjama i ljudima date proletnje miline i radosti, nego se za sveto i važno smatralo to što je sinoć dobijen jedan akt s brojem, pečatom i zaglavljem, da se danas, 28. aprila, u 9 sati pre podne, dovedu tri apsenika koji se držahu u istražnom zatvoru – dve žene i jedan čovek. Jedna od tih žena, kao najvažnija prestupnica, imala se dovesti odvojeno. I tako, na osnovu te naredbe, 28. aprila u mračni smrdljivi hodnik ženskoga odeljenja, u 8 sati izjutra, uđe najstariji apsandžija. Odmah za njim uđe u hodnik jedna žena s izmučenim licem i kudravom sedom kosom, obučena u reku s rukavima koji behu opervaženi gajtanom, i opasana pojasom s plavom ivicom. To beše apsandžinica.

– Hoćete li Maslovu? – zapita ona, prilazeći s dežurnim apsandžijom ka jednim od sobnih vrata koja se otvarahu u hodnik.

Apsandžija, kloparajući gvožđem, otključa bravu i, otvoriši vrata odeljenja, iz koga jurnu vazduh još smrdljiviji no u hodniku, viknu:

– Maslova u sud! – I opet pritvori vrata, iščekujući.

Čak i u zatvorskom dvorištu beše svež, oživljavajući poljski vazduh, donesen vetrom u varoš. No u hodniku beše težak, ubistven vazduh, napojen zadahom pogani, katrana i truleži, koji bi odmah sneveselio i rastužio svakoga ko bi spolja ulazio. To oseti na sebi, kraj sve navike na rđav vazduh, apsandžinica, koja dolazaše s dvorišta. Ona najedared, ulazeći u hodnik, oseti klonulost, i zažele da spava.

U odeljenju se začu užurbanost: ženski govor i koraci bosih nogu.

– Hajde, hajde, brže se miči; Maslovu sam zvao! – viknu najstariji apsandžija u vrata odeljenja.

Posle dva minuta, živim korakom izađe iz vrata, hitro se okrete i stade do apsandžije mlada žena osrednjeg rasta i vrlo razvijenih grudi, u sivom ogrtaču obučenom preko bele rekle i bele suknje. Na nogama te žene behu platnene čarape, na čarapama – apsanske cokule; glava joj beše povezana belom maramom, ispod koje, očigledno namerno, behu puštene kovrčice crne kudrave kose. Sve lice ove žene imadaše onu naročitu beloću što se viđa na licima ljudi koji su dugo vreme proveli u kakvom zatvoru, i koja podseća na klice krompira u podrumu. Iste su takve bile i male široke ruke, i beo, pun vrat, koji je virio ispod velike jàke na ogrtaču. Na tom licu poražavahu – naročito uz tavnu bleđoću lica – veoma crne, sjajne, malko podbuhle, no veoma žive oči, od kojih je jedno malko gledalo u stranu. Ona se držaše veoma pravo, ističući svoje pune grudi. Izišavši u hodnik, ona malko zabacivši glavu pogleda pravo u oči apsandžiji i stade, spremna da izvrši sve što se od nje zahte. Apsandžija htjede već da zatvori vrata, kada se kroz njih promoli bleđo, strogo, zbrčkano lice jedne gologlave sede starice. Stara poče nešto govoriti Maslovoj; no apsandžija pritište vrata na staričinu glavu, i glava iščeze. U zatvoru se zasmehja nekakav ženski glas. Maslova se također nasmehnu i okrenu se malenom prozorčiću u vratima, koji beše rešetkom prevučen. Starica se s one strane priljubi uz prozorčić i promuklim glasom progovori:

– A što je najglavnije: ne govori suviše – ostaj pri jednom, i kraj!

– Pa baš i da kažem što, gore mi neće biti – reče Maslova, odmahnuvši glavom.

– Neće gore, a neće ni dole – reče najstariji apsandžija sa starešinskim ubeđenjem o svom oštroumlju. – Za mnom, napred!

Oko staričino, koje se videlo kroz prozorčić, iščeze, a Maslova stupi nasred hodnika i brzim sitnim koracima pođe za apsandžijskim starešinom. Oni se spustiše niz kamenite basamake, prođoše pored muških šumnih odeljenja, koja su još većma zaudarala nego ženska odeljenja i iz kojih ih svugde praćahu oči kroz male prozorčice na vratima, i udoše u kancelariju gde već stajahu dva pratioca vojnika s puškama. Pisar, koji je onde sedeo, pruži jednom od vojnika hartiju koja se beše mnogo nauzela dima, i, ukazavši na apsenicu, reče: „Primi je!“ Vojnik – nižnjenovgorodski seljak s crvenim licem koje beše hrapavo od boginja – ostavi hartiju za zaponac šinjel-skog rukava i, smešeći se, podmignu svom drugu, Čuvašu² sa širokim jagodicama, ukazujući pogledom na apsenicu. Vojnici se s apsenicom spustiše niz stepenice i pođoše ka glavnom izlazu.

Na kapiji glavnoga izlaza otvoriše se vrataoca i, prekoračivši preko praga od tih vrataoca u dvorište, izađoše iz ograde i pođoše kroz varoš sredom po kaldrmisanim ulicama.

Kočijaši, dućandžije, kuvarice, radnici, činovnici, zastajahu i s ljubopitstvom posmatrahu apsenicu; neki pomahivahu glavom i mišljahu: „Eto kako prolaze oni koji se ne vladaju ovako kao mi.“ Deca sa strahom gledahu u razbojnicu, umirujući se samo tim što za njom idu vojnici, te ona sad već ništa ne može učiniti. Jedan seoski mužik, koji beše prodao ugalj i napio se u krčmi čaja, priđe k njoj, prekrsti se i dade joj kopejku. Apsenica pocrvene, saže glavu i nešto progovori.

² Čuvaši su finsko pleme u istočnoj Rusiji. – *Prev.*

Osećajući poglede koji behu u nju uprti, ona neprimetno, ne obrćući glave, pogledaše postrance na one što je gledahu, i radovaše se što joj se ukazuje pažnja. Radovaše se i proletnjem vazduhu, koji beše čist kad se uporedi s apsanskim, ali je teško bilo stupati po kamenju nogama koje behu obuvene u nezgrapne apsanske cokule i koje se behu odućile od hoda; ona gledaše pred noge i gledaše da ide što može laganije. Prolazeći pored brašnjare, pred kojom se gegahu golubovi koje niko nije dirao, apsenica umalo što se ne očesa nogom o jednog goluba; golub prhnu i, trepteći krilima, prolete pored samoga uha apseničinog, zapljusnuvši je vetrom. Ona se osmehnu, a zatim teško uzdahnu, setivši se svoga položaja.

II

Životna povest apsenice Maslove beše veoma obična povest. Maslova je bila kći neudate služavke, koja je uza svoju mater živela kao kravarka u selu kod dveju sestara gospođica, spahinica. Ta neudata ženska rađala je svake godine i, kao što se to obično radi po selima, dete bi krstili, zatim mati nije došla to dete koje je protivu njene volje došlo na svet, bilo nepotrebno i smetalo pri radu, i ono je ubrzo umiralo – od gladi.

Tako je umrlo petoro dece. Sve bi ih krstili, zatim ih ne bi hranili, a dečica bi umirala. Šesto dete, kome otac beše prolaznik Ciganin, beše devojčica, i njena bi sudba bila ista, ali se desilo da je jedna od starih gospođica slučajno svratila u kravarsku sobu da izgrdi stanarice što im skorup ima

miris od krave. U kravarskoj sobi ležase porodilja s prekrasnim zdravim detencetom. Stara gospođica izgrdi čeljad i zbog skorupa i zbog toga što su pustili porodilju u kravarsku sobu, i htede već da ode, kad opazi detence, sažali se na njega i ponudi se da mu bude kuma. Ona zbilja i krsti dete, a zatim, žaleći svoje kumče, davaše mleka i novca materi, i devojčica ostade u životu. Stare gospođice ne zvahu je drukčije nego „spasena“.

Detetu beše tri godine kad mu se mati razboli i umre. Babi kravarci beše unuka na teretu, i dete uzmu stare gospođice. Crnooka devojčica izade neobično živahna i mila, i stare gospođice veoma uživahu u njoj.

Starih gospođica beše dve: mlađa, blaže naravi – Sofija Ivanovna, ona je i krstila devojčicu, i starija, stroža – Marija Ivanovna. Sofija Ivanovna je lepo oblačila devojčicu, učila je čitati i htede od nje načiniti vaspitanicu. Marija Ivanovna govoraše da od devojčeta treba načiniti radenicu, dobru sobaricu, te je više i zahtevala od nje, kažnjavala je, pa ju je čak i tukla kad je bila zle volje. Tako se, pod tim dvama uticajima, od devojčice kad poodraste načini polusobarica, poluvaspitanica. Tako su je i zvali nekim srednjim imenom – ni Kačka, ni Kaćenjka, nego Kaćuša. Ona je šila, spremala sobe, čistila kredom slike, pržila, mlela i kovala kafu, propirala sitno rublje, a koji put bi sedela s gospođicama, pa bi im čitala.

Nju su prosili, no ona se ne htede ni za koga udavati, osećajući da će joj težak biti život s onim radenim ljudima koji su je prosili, jer beše razmažena sladošću gospodskog života.

Tako življaše ona dok ne navrši šesnaest godina. A kad joj prođe šesnaest, k njenim gospođicama dođe nećak im, bogat student, i Kaćuša se zaljubi u njega, ne smejući to priznati ni njemu, pa ni samoj sebi. Zatim, posle dve godine, taj

isti nećak svrati k tetkama, polazeći u rat, provede kod njih četiri dana, i uoči svoga odlaska zavede i sablazni Kaćušu i, tutnuvši joj poslednjeg dana banku od sto rubalja u ruke, ode. Pet meseci posle njegovog odlaska ona pouzdano doznade da je trudna.

Od to doba sve joj postade dosadno, i ona samo mišljaše kako bi se izbacila od sramote koja je očekivaše, i poče ne samo nerado i rđavo služiti svoje gospođice, no – ona ni sama nije znala šta joj bi – njoj najedared prekipe. Ona nagovori gospođicama mnogo grubosti, zbog kojih se posle i sama kajala, i zaiska račun.

A gospođice je, veoma nezadovoljne njome, otpustiše. Izašavši od njih, ona stupi kod policijskog komesara kao sobarica, no tamo jedva sastavi tri meseca, jer komesar, pedesetogodišnji starac, poče da joj dosađuje, i kad se jednog dana pokaza naročito preduzetan, njoj prekipe, nazva ga budalom i matorim kozošem i tako ga udari u grudi, da ovaj pade. Kaćušu oteraše zbog grubosti. Da stupi na novo mesto već ne beše prilika: porođaj beše već tu, te se tako skloni kod neke seoske udovice babice, koja trgovaše rakijom. Porođaj beše lak. No babica, koja odlazaše u selo jednoj bolesnoj porodilji, zarazi Kaćušu porodiljskom groznicom, i dete, muškarče, poslaše u dom za nahoćad, gde je dete odmah po dolasku i umrlo, kao što pričaše starica koja ga je bila nosila.

U Kaćuše, kad se beše nastanila kod babice, beše novca svega 127 rubalja; 27 zarađenih i 100 rubalja što joj dade njen sablaznitelj. A kada izađe od babice, njoj ostade samo šest rubalja. Ona nije znala čuvati novac – i na sebe je trošila, i davala bi svakom ko bi joj poiskao. Babica uze za izdržavanje – za hranu i za čaj – za dva meseca 40 rubalja, 25 rubalja odoše kad se nosilo dete u zavod, 40 joj izmoli babica u zajam, da kupi kravu, oko 20 rubalja izmigoljiše se onako

– na haljine, na kolače, tako da, kad se Kaćuša oporavila, novaca nije imala, te morade odmah tražiti mesto. Mesto se nađe kod nekog šumara. Šumar beše čovek ženjen, no on, isto kao i komesar, odmah prvog dana poče da joj dosađuje. Žena šumareva doznade i, zastavši jednom muža samog u sobi s Kaćušom, polete na nju da je bije. Kaćuša se ne dade, te dođe do gužve, zbog čega je prognaše iz kuće ne plativši joj što je zaslužila. Tada Kaćuša pođe u varoš i odsedne tamo kod svoje tetke. Tetkin muž beše knjigovezac i živio je nekada dobro, a sad beše pogubio sve mušterije i pijančio je, dajući za piće sve što bi mu pod ruke palo.

Tetka držaše mali zavod za pranje rublja, te je time hranila sebe i decu i izdržavala nesretnika muža. Ona predloži Maslovoj da stupi kod nje kao pralja. No, posmatrajući kako je težak život tetkinih pralja i kako se one zloplate, Maslova se skanjivaše i tražашe po biroima mesto služavke. I mesto se nađe kod jedne gospođe koja imadaše dva sina gimnazista. Nedelju dana posle njenog dolaska, stariji gimnazist šestog razreda, koji već beše obrkatio, prestade učiti i ne davaše mira Maslovoj. Mati je za sve krivila Maslovu, isplati je i otpusti. Novo se mesto ne mogaše naći, nego se desi da, kad je došla u biro za nabavku mladih, Maslova zateče onde gospođu u prstenju i grivnama na punim golim rukama. Gospođa ta, doznavši za položaj Maslove, koja je tražila mesto, dade joj svoju adresu i pozva je k sebi. Maslova ode k njoj. Gospođa je dočeka lepo, posluži je kolačima i likerom, i posla nekud svoju sobaricu s pisamcetom. Uveče uđe u sobu visok čovek s dugom prosedom kosom i sedom bradom; starac taj odmah sede do Maslove i, sa zažarenim očima i smešeći se, poče je rasmatrati i šaliti se s njom. Domaćica ga odazva u drugu sobu, i Maslova ču kako domaćica reče: „Sveža, seoska.“ Zatim domaćica izazva Maslovu i reče joj da je to književnik koji

ima vrlo mnogo novaca i koji ništa neće žaliti ako mu se ona dopadne. Ona se dopade, i pisac joj dade 25 rubalja, obećavajući da će je često posećivati. Novac bi vrlo brzo potrošen na isplatu duga kod tetke i na novu haljinu, šešir i trake. Posle nekoliko dana, pisac posla po nju po drugi put. Ona pođe. On joj dade još 25 rubalja i predloži joj da pređe u zaseban stan.

Živeći u stanu što joj uze književnik, Maslova zavole veselog trgovačkog pomoćnika koji je živeo u istom dvorištu. Ona sama saopšti to književniku i pređe u zaseban mali stan. Ali pomoćnik, koji joj beše obećao uzeti je, ode u Nižnji Novgorod, ne rekavši joj ništa i očividno napustivši je, a Maslova ostade sama. Ona htjede ostati sama u istom stanu, ali joj ne dopustiše. Kvartalnik joj reče da ona može sama ostati u tom stanu samo ako dobije žutu cedulju³ i ako pristane da se lekarski pregleda. Tada ona pođe opet tetki. Tetka, videvši na njoj pomodne haljine, šal i šešir, dočeka je s uvažanjem, i sad joj već ne smeđe ni ponuditi da stupi kod nje kao pralja, računajući da je ova sad već na višem stupnju života. Za Maslovu sad već nije ni postojalo pitanje da li da stupi ili da ne stupi u službu kao pralja. Ona sada sa sažaljenjem gledaše na taj robijaški život koji provodahu u donjim, prizemnim sobama blede, mršavih ruku pralje, među kojima neke već behu jektičave, perući rublje i peglajući u 30 stepeni toploj sapunjavoju pari, sa prozorima otvorenima i zimi i leti, i užasavaše se od pomisli da je i ona mogla stupiti u tu robiju.

I baš u to doba, koje beše naročito teško za Maslovu, jer ne mogaše naići ni na jednog zaštitnika, Maslovu pronađe dobavljačica koja je nabavljala devojke za prostitutske radnje.

³ „Žutu cedulju“ dobijaju od policije prostitutke. — *Prev.*

Maslova je već odavna pušila, no u posljednje vreme svoje sveze s trgovačkim pomoćnikom i posle, kad ju beše ostavio, ona se sve većma i većma navikavala na piće. Vino ju je privlačilo ne samo što joj se činilo ukusno, nego ju je ono privlačilo najviše stoga što joj je davalo mogućnost da zaboravi sve ono teško što je proživela, i davalo joj je neku neprinudenost i uverenost o svome dostojanstvu, čega nije osećala bez vina. Bez vina joj je svagda bivalo teško i sramota. Dobavljačica počasti tetku i, napojivši Maslovu, ponudi je da stupi u jedan lep zavod, najbolji u varoši, opisujući joj sve koristi i dobre strane toga položaja. Maslovoj ostajase da bira: ili ponižavajući položaj služiteljski, u kome je bez sumnje čeka gonjenje od strane muških, i neki put potajna preljubočinstva – ili osiguran, spokojan uzakonjen položaj i javno, zakonom dozvoljeno, dobro plaćeno stalno preljubočinstvo, i ona izabra ovo poslednje. Osim toga, ona je time mislila da se osveti i svome sablaznitelju, i trgovačkom pomoćniku, i svim ljudima koji su joj učinili zlo. Uz to je sablažnjavaše – i beše jedan od glavnih uzroka njene konačne odluke i to što joj je nabavljačica kazala da može naručivati sebi haljine kakve samo zaželi – somotske, od svilenog ripsa, svilene, balske s otvorenim ramenima i rukavima. I kad Maslova zamisli sebe u sjajnožutoj svilenoj haljini, ukrašenoj crnim somotom – dekolte, ona se ne moga održati, i dade joj pasoš. I tog istog večera nabavljačica uze izvoščika⁴ i odveze je u znamenitu kuću Kitajeve.

I od to doba stade Maslova živeti onim životom hroničnog grešenja protiv zapovesti božanskih i čovečanskih, kojim žive stotine i hiljade ženskinja, ne samo s odobrenjem nego i pod

⁴ Fijakeristu. – *Prev.*